

ЖУРНАЛИСТИКА ЖӘНЕ ИНТЕРНЕТ: АҚПАРАТ ТАРАТУДЫҢ ЖАҢА МҮМКІНДІКТЕРІ

Файзуллаева Ақтолқын Қалдыбеқызы, gbazarbaiquzy@mail.ru Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті «Журналистика және ақпарат» білім бағдарламасының 3 курс студенті. Атырау қ. Қазақстан Республикасы. Ғылыми жетекші: аға оқытушы, магистр- Исмурзина Г.Б.

Соңғы жылдағы өзгерістер аясында ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы, журналистика саласына түбегейлі өзгерістер әкелді. Бұрын ақпарат газет, радио және теледидар арқылы таралса, қазір интернеттің пайда болуы бұл үрдісті жаңа деңгейге көтерді. Онлайн платформалар, әлеуметтік желілер және блогтар журналистерге жаңалықтарды жылдам әрі кең аудиторияға жеткізуге мүмкіндік беруде. 1. Жеделдік және қолжетімділік Дәстүрлі БАҚ-қа қарағанда интернет журналистика жаңалықтарды шұғыл түрде жариялауға мүмкіндік береді. Әлемде орын алған оқиғалар секундтар ішінде ақпараттық 284 сайттарда, әлеуметтік желілерде және блогтарда пайда болады. Бұл жаңалықтардың тез таралуын және қоғамның жедел хабардар болуын қамтамасыз етеді. 2. Ақпараттың алуан түрлілігі Интернеттің арқасында жаңалықтар тек мәтіндік форматта ғана емес, мультимедиялық түрде ұсынылады. Бейне, аудио, инфографика, подкасттар және тікелей эфирлер оқырмандарға ақпаратты ыңғайлы және түсінікті түрде қабылдауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, азаматтық журналистика да қарқынды дамуда. Қарапайым интернет қолданушылары да жаңалық таратуға үлес қосып, өз тәжірибелері мен бақылауларын бөлісе алады. 3. Интерактивтілік және аудиториямен байланыс Интернет журналистика аудиториямен тікелей қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік береді. Оқырмандар мақалаларға пікір қалдырып, ақпаратты талқылап, өз ойларын білдіре алады. Әлеуметтік желілер арқылы журналистер өз аудиториясымен байланысып, олардың сұрақтарына жауап бере алады. 4. Жаңа медиа платформалардың дамуы Қазіргі таңда жаңалықтар сайттардан бөлек, Facebook, Instagram, TikTok, Twitter және YouTube сияқты әлеуметтік желілерде де таратылады. Бұл платформалар журналистерге өз контентін жаңа тәсілдермен ұсынуға және жастар аудиториясына қол жеткізуге көмектеседі. Жаңа мүмкіндіктермен қатар, интернет журналистика бірқатар мәселелерге тап болуда: • Жалған ақпарат пен фейк жаңалықтар – Ақпараттың жылдам таралуы жалған жаңалықтардың көбеюіне әкелді. Фактчекинг пен ақпаратты тексеру мәселесі өзекті бола түсті. • Авторлық құқық мәселесі – Интернеттегі ақпаратты көшіріп, өзгертпей жариялау жиі кездеседі, бұл түпнұсқа журналистік материалдардың құндылығын төмендетеді. • Кликбейт пен сенсация қуалау – Кейбір басылымдар оқырмандардың назарын аудару үшін жалған немесе асыра сілтенген тақырыптар қолданады, бұл ақпараттың сапасына кері әсер етеді. Осы орайда, жаңа мүмкіндіктер артқан сайын ақпараттардың шынайылығы мен маңыздылығы да сынға түседі. Ақпарат – ақиқаттың жарығы ма, әлде көлеңкесі ме? Адамзат шындыққа құштар. Бір уыс жаңалық үшін қаншама кітап ақтарылды, хат тасымалданды. Журналистиканың негізгі міндеті – халыққа ақиқаттың сәулесін шашу. Бірақ интернет бұл дәстүрді өзгертті. Енді әрбір адам ақпарат таратушыға айналды. Бүгінде жаңалықты бірінші болып кім жеткізеді – сол мықты. Бірақ осы жылдамдық шындықтың сапасына әсер етпей ме? Бір сәт көз алдымызға елестетейік: жазықсыз адам туралы жалған ақпарат тарады делік. Ол ақиқат па? Жоқ. Бірақ мыңдаған адам оны оқып, сеніп, соған қарай әрекет етті. Осылайша шындықтың көлеңкесі интернет арқылы қараңғы әлемге жайылды. Осы тұста орыстың ұлы жазушысы Федор Достоевскийдің мына сөзі еріксіз ойға оралады: «Өтірікті әдемілеп айтатындар – ең қауіптілер. Олар шындықты да, өтірікті де жүректен өткізе отырып айтады.

Бірақ олардың шындықтары да өтірікке айналып кетеді. «Журналистиканың ең басты парызы – жалған ақпаратқа қарсы тұру. Бірақ интернет дәуірінде бұл оңай ма?» Интернет: жаңа мүмкіндік пе, әлде жаңа қауіп пе? Интернет – шексіз мұхит. Оның бір жағы – білімнің қайнар бұлағы, екінші жағы – өтірік пен манипуляцияның айдыны. Ең қиыны – қайсысының қайда екенін ажырату. Бүгінде кез келген адам журналист бола алады. Әлеуметтік желілерде жаңалықтар лезде тарайды. Бірақ осында бір қауіпті мәселе бар: әркім өз көзқарасын ақиқат деп санайды. Бір жаңалық шықса, оны әркім өз мүддесіне бұрып, әр қырынан көрсетеді. Бұл адамдарды шатастырады. Бұл орайда өлең шумағы ойға оралады: «Ақ пен қара арпалысып, аласұрған бұл дүние, 285 Шындық қалды көмескіде, жалған шықты күн түбіне. Біреу күлер, біреу жылар, біреу ұқпас себебін, Ақпараттың тасқынында ақиқатты кім түгендейді?» Жалған ақпарат пен манипуляциядан қорғанудың жалғыз жолы – сыни ойлау. Әрбір оқырман кез келген ақпаратты қабылдамас бұрын, оның түп-төркінін зерттеуі тиіс. Нағыз журналист – шындықтың жауынгері. Ол жаңалықты өз мүддесіне бұрмайды, тек халыққа адал қызмет етеді. Александр Солженицын: «Өтірік әрқашан күшке мұқтаж, ал шындық өздігінен тіршілік етеді». Бірақ бүгінгі заманда шындықты айту оңай ма? Қоғамның әр бұрышында ақпарат үшін күрес жүріп жатыр. Біреу өз мүддесін алға тартады, біреу басқаның шындығын жоққа шығарады. Осы тұста журналист шындықтың шырағын сөндірмей, халыққа дұрыс жол көрсетуі керек. Журналистика – ардың ісі. Ақпарат – қару. Бұл қаруды жақсылыққа пайдалану – біздің қолымызда. Интернет – журналистің қаруы ма, әлде қауіп пе? Интернет – шексіз мүмкіндік алаңы. Бірақ журналистика – жауапкершілік. Ф.М. Достоевский: «Сөз – ұлы күш: ол адамдарды біріктіре де алады, ажырата да алады». Қазіргі журналистердің қолында дәл осы күш бар. Бір жалған ақпарат – тұтас халықтың тағдырын өзгертіп жіберуі мүмкін. Ақпарат – су секілді: «Қай жерге құйсаң, сол пішінді алады. Бірақ шынайы журналист оны арнасына дұрыс бағыттай білуі керек.» Қазіргі таңда журналистің алдында екі жол тұр: 1. Шындықтың туын көтеру – дәлелге сүйеніп, ақиқатты жариялау. 2. Арзан сенсация қуалау – шындықты бұрмалап, эмоцияға ерік беру. Нағыз журналист бірінші жолды таңдауы керек. Себебі екінші жол уақытша танымалдылық әкелгенімен, ақырында сенімін жойып, беделінен айырады. Достоевскийдің сөзі: «Өтірік – уақытша нәрсе, бірақ оның салдары мәңгілік». Журналист әрбір сөзінің жауапкершілігін сезінуі керек. Журналистика – бұл тек ақпарат беру емес, қоғамға дұрыс бағыт сілтеу. «Шындық әрдайым жеңеді, бірақ оны қорғау – журналистің қолында. «Болашақтың журналистері әділеттің жауынгерлері болуы тиіс. Олар ақпаратты өз мүддесіне емес, халықтың игілігіне пайдалануы керек. Сонда ғана интернет журналистикасы хаос емес, шынайылықтың айнасына айналады. Нағыз журналист – шындықтың жауынгері. Ол жаңалықты өз мүддесіне бұрмайды, тек халыққа адал қызмет етеді. Орыстың белгілі жазушысы Александр Солженицын бір сөзінде: «Өтірік әрқашан күшке мұқтаж, ал шындық өздігінен тіршілік етеді». Бұл журналистиканың басты қағидасы болуы тиіс. Бірақ бүгінгі заманда шындықты айту оңай ма? Қоғамның әр бұрышында ақпарат үшін күрес жүріп жатыр. Біреу өз мүддесін алға тартады, біреу басқаның шындығын жоққа шығарады. Осы тұста журналист шындықтың шырағын сөндірмей, халыққа дұрыс жол көрсетуі керек. Журналистика – ардың ісі. Ақпарат – қару. Бұл қаруды жақсылыққа пайдалану біздің қолымызда. «Ақпарат кімнің қолында болса, әлемді сол билейді». «Қазіргі заманда ақпарат – алтыннан да қымбат, ал оны таратудың жылдамдығы найзағаймен тең» . Журналистика тек жаңалық беру ғана емес, шындықты іздеу, халыққа үміт сыйлау, әділдіктің жаршысы болу. Ғасырлар бойы қалам иелері – шындықты паш еткен батырлар, халықтың үнін жеткізген ардагерлер еді. Ал бүгін ше? Бүгін ақпарат тасқыны интернетке көшіп, журналистика жаңа кеңістікті бағындыруда. XXI ғасыр – интернет ғасыры. Бұл дәуірде ақпарат бір сәтте жердің бір бұрышынан екінші

бұрышына жетеді. Журналистика бұрын газет, радио, теледидар арқылы тараса, енді оның негізгі алаңы – интернет. Бір сәтте әлемнің кез келген жеріндегі жаңалықтан хабардар болу – бұрын арман болса, бүгін шындық. 286 Алайда бұл жаңа мүмкіндіктермен қатар, жаңа сын-қатерлер де әкелді. Ақпарат ағынының көптігі, фейк жаңалықтардың таралуы, манипуляцияның күшеюі – қазіргі журналистиканың басты мәселелерінің бірі. Бұрын бір жаңалық редакция сүзгісінен өтіп, тексеріліп барып таралса, бүгінде әлеуметтік желілер арқылы жалған ақпарат әп-сәтте халықтың санасын улай алады. Интернет – журналистің қаруы ма, әлде қауіп пе? Интернет – шексіз мүмкіндік алаңы. Мұнда әркім өз ойын еркін жеткізе алады. Бүгінде блогерлер, влогерлер, азаматтық журналистика кеңінен дамуда. Бірақ осы еркіндік кейде хаос тудырып жатады. Себебі журналистика – бұл жауапкершілік. Орыстың ұлы жазушысы Ф.М. Достоевский: «Слово – это дело великое: великое потому, что словом можно соединять людей и словом же можно их разъединять». Яғни, сөз – адамдарды біріктіретін де, ажырататын да күш. Қазіргі журналистердің қолында дәл осы күш бар. Бір жалған ақпарат – тұтас халықтың тағдырын өзгертіп жіберуі мүмкін. Бір шынайы сөз – елдің еңсесін тіктеп, үміт сыйлауы ғажап емес. Сондықтан интернет журналистиканы қару ете ме, әлде оны қауіпке айналдыра ма – бұл қалам ұстаған әрбір жанның өз қолында. Бүгінде технологияның дамуы журналистикаға жаңа тыныс берді. Енді жаңалықты тек қағаздан емес, әлеуметтік желілерден, интернет-порталдардан, блогерлердің парақшаларынан аламыз. Бірақ ең маңыздысы – сол ақпараттың шынайылығы. Нағыз журналист – халықтың көзі, құлағы, үні. Ол шындық үшін күресетін, әділдіктің қалқанын ұстанатын адам. Интернет – журналистерге жаңа мүмкіндіктер бергенімен, жауапкершілік жүгі де еселене түсті. «Жақсы сөз – жарым ырыс». Ендеше, қалам ұстаған әрбір жан тек жақсылыққа қызмет етсін, шындықтың шамын өшірмесін, интернетті – іріткі емес, ілімнің, әділдіктің құралы етсін. Осы орайда мен журналистика–шындық үшін күрес. Интернет – сол күрестің жаңа алаңы. Шындықтың шамын өшірмейік. Ақпараттың әділдігін сақтайық. Сонда ғана журналистика – тек кәсіп емес, ұлттың үні болмақ. «Шындықтың жолы қиын, бірақ ол – жалғыз әділетті жол».

Қолданылған әдебиеттер тізімі: 1. Деврис, М. (2017). Журналистика және жаңа медиа: Ақпараттық қоғамдағы өзгерістер. Алматы: ҚазҰУ баспасы. 2. Соловьев, В.В. (2019). Интернет-журналистика: жаңа тенденциялар және сын қатерлер. Мәскеу: Вектор. 3. Иванов, И.И. (2020). Масс-медиа және қоғам. Алматы: Қазақ университеті. 4. Ковач, Б., & Розенстил, Т. (2014). Журналистиканың элементтері: Шындықтың ізденісі. Нью-Йорк: Three Rivers Press. 5. McQuail, D. (2010). Mass Communication Theory (6th ed.). London: Sage Publications. 6. Herman, E. S., & Chomsky, N. (1988). Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media. New York: Pantheon Books.